

سال ۱۶، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۳

شماره پیاپی: ۴۵

مقاله پژوهشی: ۲۰-۳۴

<http://jjh.jor.alzahra.ac.ir>

تحلیل ساختاری و معنایی قالیچه‌ها و آویزبافته‌های تصویری کلیمی موسوم به تاج تورات (کتر توراه)^۱

محمد افروغ^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۲۱

تاریخ تصویب: ۱۴۰۳/۰۳/۲۶

چکیده

بازتاب موضوعات دینی و قصه‌های مذهبی که به تدریج از دوران قاجار در منظومه قالی‌بافی ایران رواج یافت، رفته‌رفته به یکی از بخش‌های قابل توجه نظام شمایل‌نگاری در طراحی قالی‌های تصویری قالی ایران، تبدیل گشت که از آن میان می‌توان به موضوعات برگرفته از کتب مقدس عهد عتیق و تورات به‌ویژه داستان‌های مربوط به رسولان بنی‌اسرائیل، در قالیچه‌های سفارشی تجار و اهدایی افراد صاحب نفوذ یهودی اشاره داشت. «تاج تورات»، به‌واقع دست‌بافته‌های خاص کلیمیان است که شامل بخش‌های انتخابی از متون مقدس کلیمی است که در قالیچه‌ها و آویزبافته‌هایی با ماهیت دینی-آیینی و تبلیغی، جهت نصب در کنیسه‌ها یا هدیه به افراد خاص و با هدف معرفی شریعت یهود، بافته شد. این مقاله برآن است تا این آویزبافته‌های نمادین را معرفی و محتوای آن‌ها را از منظر معناشناختی و نمادشناختی، خوانش و تحلیل نماید. پرسش پژوهش این است که معانی نهفته و ضمنی در ورای نقوش نمادین و آرایه‌های تزئینی متن قالی، کدام است؟ این پژوهش از نوع کیفی و توسعه‌ای، روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و شیوه گردآوری داده‌ها، کتابخانه‌ای است. برخی از یافته‌های پژوهش شامل موارد زیر است: عناصر نمادین که دارای لایه‌های معنایی پنهان و ضمنی است در تاج تورات‌ها شامل تاج، فرشته، محراب، نخل، تاک، خورشید، شیر، ستون، دیوار ندبه، بیت المقدس، قندیل، چشمه، ستاره داوود، اسب و ارابه، شیپور (شوفار) است که هریک به پدیده یا واقعه‌ای اشاره دارند. بافته‌های تاج تورات در گذشته در ابعاد قالیچه و پشمی اما به تدریج در قالب تابلو بافته‌های ابریشمی بافته شدند. طرح و ساختار فرمی آن‌ها از نوع محرابی ستون‌دار با قاب‌بندی‌های شش-گانه و روایت‌های تصویری غالباً ثابت است که در برخی موارد، یک یا دو روایت تازه جایگزین روایت‌های قدیمی‌تر شده‌است. محتوای روایت‌ها عبارت‌اند از: جاری شدن چشمه از سنگ با عصای موسی، شمایل موسی و قرائت الواح ده فرمان، تسبیح کروبیان (فرشتگان) و ارسال دعای مردم به عالم بالا، عروج ایلای (الیاس) نبی به آسمان، قربانی شدن اسحاق/اسماعیل، شمایل هارون و شمعدان هفت شاخه منورا.

کلید واژه‌ها: دین کلیمی، تاج تورات (کتر توراه)، قالی تصویری، آویزبافته‌ها.

1. DOI 10.22051/jjh.2024.46414.2128

۲. دانشیار گروه فرش، دانشکده هنر، دانشگاه اراک، اراک، ایران. m-afrough@araku.ac.ir

مقدمه

زمینه قالی به عنوان یک هنر بومی و کاربردی، از زمان قاجار و هم‌زمان با ورود صنعت سینما، عکاسی و چاپ و رواج قالیچه‌های تصویری و شمایل‌بافی، به نوعی رسانه، جهت بهره‌برداری از موضوعات و سوژه‌های مختلف تبدیل گشت. در این میان، دین و مذهب از مهم‌ترین و برجسته‌ترین حوزه‌های کاربرد و رایج در پیوند با قالی‌بافی و به‌کارگیری متن قالی جهت معرفی، تبلیغ و یادآوری موضوعات و روایات دینی، داستان‌های مربوط به انبیاء و اولیاء الهی بود. از این رهگذر، قالیچه‌های تصویری کلیمی، نمودهای مهم این جریان بود که روایت‌ها و قصه‌های مرتبط با متون مقدس کلیمی، فراز و فرودهای قوم بنی‌اسرائیل و داستان‌های رسولان این قوم را در قالب تصویر و شمایل‌های انتزاعی و بر مبنای سلیقه، خیال و خلاقیت طراح، بازنمایی و معرفی می‌نمود. براین اساس، قالیچه‌ها و تابلوهای تاج‌تورات (کتر توره) مصداق‌های خاصی از دست‌بافته‌های تصویری کلیمی است که با هدف یاد شده، بافته و عرضه شدند. تاج‌تورات‌ها به‌واقع آویزبافته‌هایی آیینی-تزئینی با پیکره و ساختاری تقریباً معین و ثابت است که محتوای آن‌را روایت‌هایی (عموماً شش‌گانه) از موضوعات متون مقدس کلیمی و شمایل‌های پیامبران بنی‌اسرائیل، تشکیل می‌دهد. در حال حاضر و با توجه به تغییر شرایط اجتماعی، نگرش و شیوه زندگی و کم‌رنگ شدن آیین یا شیوه تبلیغ آیین‌ها و شعائر و مهم‌تر مهاجرات یا فوت کلیمیان سفارش دهنده، بافت تاج‌تورات‌ها متوقف شده است و از آن‌جا که موضوعات و محتوای آن‌ها خاص و مربوط به یک طبقه خاص دینی است، بنابراین دسترسی به آن‌ها مشکل است. از این‌رو با جستجو در سایت‌های معتبر، دسترسی به دوازده نمونه (شش قالیچه و شش تابلوهای) از آن‌ها میسر شد. که در پژوهش حاضر با هدف خوانش معنایی و زیباشناختی و کشف معانی نمادین نقش و نگاره‌های آن‌ها، مورد مطالعه، بررسی و تحلیل فرمی و محتوایی قرار خواهند گرفت. پرسش مطروحه این است که معانی نهفته و ضمنی در ورای نقوش نمادین و آرایه‌های تزئینی متن قالی، کدام است؟

پیشینه پژوهش

قالیچه‌های تصویری کلیمی، بخش مهمی از مجموعه قالی‌های تصویری ایران است که تاکنون پژوهش‌های جامع و کاملی به‌جز چند مقاله که در ادامه معرفی می‌شوند، پژوهشی در ارتباط با آن‌ها صورت نگرفته است. اربابی و قملاقی (۱۴۰۰) در مقاله "مطالعه

بینامتنی قالیچه داستان حضرت سلیمان و ملکه سبا" کوشیده‌اند تا با استفاده از نظریه بینامتنیت به خوانش مفاهیم و محتوای قابل دریافت از نقوش، ارتباط مستقیم و غیرمستقیم آنان را با فرهنگ و آیین یهود و نیز تطبیق با آیات قرآنی و داستان‌های مربوط به سلیمان و ملکه سبا و دیگر پیامبران، پردازند. یعقوب-زاده و محمدزاده (۱۴۰۰) در مقاله "خوانش شمایل-شناسانه قالی تصویری کلیمی موزه (beth tzedek) با بهره بردن از شیوه تحلیل و تفسیر شمایل‌شناسانه، یک نمونه قالیچه کلیمی را از منظر ساختاری و محتوایی و نیز عوامل تأثیرگذار بر انتخاب موضوع و جهان‌بینی خلق آن مورد بررسی و تحلیل قرار داده‌اند. قملاقی و هم‌کاران (۱۳۹۸) در مقاله "تحلیل گفتمانی تأثیرات فرهنگ دینی در فرش اهدایی ناصرالدین شاه به پزشک یهودی دربار ایران" به بررسی و تحلیل متن و محتوای قالی اهدایی شاه قاجار به نورمحمدود (نحورای) پزشک دربار و هم‌چنین کارکرد زبانی و روابط بین نقوش و فرهنگ دینی کلیمیان و خوانش نمادها در قالب تحلیل گفتمان پرداخته است. نکویی و مظاهری تهرانی (۱۳۹۵) در مقاله "مطالعه تطبیقی نقش سیاست در هنر دو سده اخیر ایران و فلسطین اشغالی"، به بررسی و تحلیل محتوایی و نیز اهداف (زیباشناختی، مذهبی-سیاسی) تولید قالی‌های کلیمی در ایران و اسرائیل پرداخته است. کشاورزافشار و سامانیان (۱۳۸۶) در مقاله "تحلیل شمایل‌شناسانه قالیچه تصویری حضرت مریم (س) و حضرت مسیح (ع)" به مطالعه و بررسی قالیچه مریم مقدس و مسیح از منظر شمایل‌شناسی پرداخته‌اند. در ارتباط با موضوع پیش رو یعنی قالی‌های تاج‌تورات، تاکنون پژوهشی به انجام نرسیده بنابراین نویسنده چنین موضوع رایجی را که در قالیچه‌های کلیمی بسیار بازتاب یافته را، مورد بررسی، تحلیل و خوانش فرمی و محتوایی قرار داده است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر، از نوع پژوهش‌های کیفی و روش تحقیق توصیفی و تحلیلی است. براین پایه، دوازده نمونه یافت شده از آویزبافته‌هایی که در دسترس بودند جهت مطالعه و معرفی انتخاب شدند. از آن‌جا که موضوع، روایات و نقوش نمادین در تاج‌تورات‌ها بجز در مواردی استثناء، تقریباً در همه آن‌ها یکسان است، لیک محتوای هر موضوع یا روایت تصویری و نقوش منفرد به‌طور کلی و نه به‌صورت تک تک در همه آن‌ها، مورد بررسی و تحلیل معناشناختی و زیباشناختی قرار خواهند گرفت. شیوه گردآوری داده‌ها از نوع کتابخانه‌ای و جستجو در پایگاه‌های معتبر است.

کلیمیان، تولید و تجارت قالی دستباف ایران

قوم یهود یا پیروان موسی نبی و کلیم‌الله که به کلیمیان نیز شناخته می‌شوند، از گذشته‌های دور وارد ایران شدند و در مناطق مختلف و به‌ویژه کاشان سکنی گزیدند. «کاشان در چند سده مساعدترین زمینه را در مقایسه با دیگر نقاط ایران و جهان برای همزیستی و بالندگی آنان فراهم ساخت. شرایط مساعد تا بدان جاست که برخی یهودیان کاشان را اورشلیم کوچک و یا کهکشان عالمان و ادیبان یهود خوانده‌اند» (حیدری و فلاحیان وادقانی، ۱۳۹۳: ۵۹). تجارت و بازرگانی همواره از مهم‌ترین پیشه‌های آن‌ها بوده‌است؛ به‌گونه‌ای که در حرفه‌ها و مشاغل مختلف، بزرگ‌ترین بازرگانان کلیمیان بودند. از گذشته‌های دور، هنر-صنعت قالی دستباف همواره از مهم‌ترین عرصه‌های تجارت کلیمیان در ایران به‌شمار می‌رفته به‌طوری که «براساس اطلس تهیه شده از تاریخ یهود، تجار آن‌ها از قرن ششم پیش از میلاد در ایران به تجارت پرداختند و قالی به تدریج به یکی از کالاهای تجاری مهم آن‌ها بدل شد؛ چنان‌چه شوشتر در ۵۴۸ هجری قمری مرکز تجارت قالی بوده است» (Gilbert, 2003: 11). بنیامین تودولایی^۱ جهان‌گرد و ربای^۲ یهودی اسپانیایی اطلاعات سودمند و ارزنده‌ای درباره یهودیان ایران گردآوری کرده‌است. او به هنگام مسافرت‌های بسیاری که به کشورهای مختلف از جمله مشرق زمین و آفریقای شمالی داشته، به مطالعه درباره وضعیت جمعیت‌های یهودی پرداخته و در روایت‌های خود چنین می‌نویسد: در اواخر قرن دوم میلادی، قسمت اعظم تولید و بافت قالی‌های ایران، حاصل کار جمعیت‌های یهودی ساکن شهرهای همدان، اصفهان و شیراز بوده است (URL1). هم‌چنین بنابه گفته یکی دیگر از معاصرین او، جمعیت‌های یهودی شوشتر (شوش قدیم) که تقریباً بالغ بر پانزده هزار یهودی بوده‌است، عملاً داد و ستد قالی‌های این منطقه را عهده‌دار بوده‌اند (نگارنده).

کلیمیان بیش از همه، در دوران قاجار (قرن نوزدهم)، توانستند در تجارت قالی ایران، فعالیت قابل توجه داشته باشند. آن‌ها در این دوره انواع قالی‌ها با طرح‌ها و نقشه‌های متنوع به‌ویژه قالی‌های "تصویری و موضوعات دینی و نمادین" را در کانون‌های عمده و

برجسته قالی‌بافی هم‌چون کاشان، اصفهان، تبریز، کرمان، خراسان، سفارش داده و یا مستقیم با مدیریت خویش، تولید می‌کردند. «از جمله فعالیت‌های فرهنگی و هنری یهودیان ایران، قالی‌بافی، به‌ویژه در شهرهای کرمان، کاشان، اصفهان، تبریز و سراب بود. ارتباط تجاری و اقتصادی ایران و اروپا در دوره قاجار، سبب توجه بیش ازپیش آنان به فرش ایرانی گردید. در این میان، قالی‌های تولیدی یهودیان ایران نیز مشتریان زیادی در اروپا پیدا کرد و این امر سبب ظهور بار فرهنگی اقلیت مذکور بر دست‌بافته‌هایشان و معرفی آن به اروپائیان شد» (اربایی و قملاقی، ۱۴۰۰: ۸). نکته دیگری که در ارتباط با قالی‌های کلیمی می‌توان گفت این است که این قالی‌ها علی‌رغم بافت در ایران، نه تنها در این سامان دیده نمی‌شوند، بلکه آن‌ها را می‌بایست صرفاً در موزه‌های مشهور و مجموعه‌های خصوصی رصد کرد. شاید یکی از دلایل آن این باشد که طرح، زمینه و موضوعات آن‌ها خاص و مختص دین یهود بوده‌است و لذا مخاطبان و مهم‌تر سفارش‌دهندگان آن‌ها نیز یهودیان بوده‌اند که در ایران جزء اقلیت‌های مذهبی به‌شمار می‌آیند؛ لیک یا مهاجرت کرده یا فوت نموده‌اند و دیگر این‌که به‌واسطه گذر زمان و تغییر در سبک و نگرش به زندگی به‌ویژه در نسل جدید، این تولید این آویزبافته‌ها متوقف شده‌است. چه این‌که این قالی‌ها بر مبنای متن و موضوع، جنبه نمادین و تزئینی و هم‌چون یک تابلو کارکردی رسانه‌ای داشته‌است.

مضامین و موضوعات قالیچه‌های کلیمی

بر مبنای نمونه‌های موجود در موزه‌ها و مجموعه‌های معتبر، موضوع و مضمون قالی و قالیچه‌های کلیمی که بدون استثناء از نوع تصویری به‌شمار می‌روند، شامل موضوعات دینی و آیینی است. موضوعاتی که به روایت‌های دینی و اخلاقی و شرعی و برش‌هایی از زندگی و رخداد‌های رسولان قوم بنی‌اسرائیل هم‌چون نوح، ابراهیم، یعقوب، یوسف، سلیمان و موسی، نشانه‌ها و نقش‌های نمادین، حوادث مربوط به قوم یهود، عهد عتیق و تورات، مربوط می‌شود. این قالیچه‌ها با هدف معرفی، تبلیغ و یادآوری جایگاه دین و مفاهیم اخلاقی و حکمی متذکر شده در آن، بافته شده‌اند. از شهرهای برجسته در بافت قالیچه‌های کلیمی می‌توان به کاشان، تبریز و کرمان، اصفهان و قم، اشاره داشت. اگرچه این قالیچه‌ها در گذشته بافته می‌شد، لیک امروزه متن و محتوای آن‌ها در قالب تابلوهای کوچک‌اندازه و عمدتاً

با ابریشم، بافته می‌شوند. نمونه‌هایی از این قالیچه‌های تصویری-دینی با موضوعات مختلف در جدول ۱، معرفی شده‌اند. نکته‌ای که باید در این باره یادآور شد این‌که ممکن است برخی از قالیچه‌های تصویری-دینی و آیینی، ممکن است به سفارش کلیمیان نبوده باشد و بافته یا تولیدکننده‌ای به دلایل مختلف آن- (ها) را تولید کرده باشد.

جدول ۱: نمونه‌هایی از قالی‌های تصویری کلیمی (منبع: RL15,8,1,5)

	
داستان موسی و فرعون اندازه ۲۰۶×۱۳۲ سانتی‌متر، تبریز، ۱۹۱۰ میلادی	داستان قربانی کردن یوسف اندازه ۱۲۰×۶۵ سانتی‌متر، کرمان، ۱۹۰۰ میلادی
	
داستان موسی و ده فرمان اندازه ۲۲۰×۱۳۸ سانتی‌متر، کاشان، ۱۹۱۰ میلادی	داستان ازاب گرفتن موسی اندازه ۲۰۶×۱۳۲ سانتی‌متر، کاشان، اواسط قرن ۲۰
	
داستان سلیمان و ملکه سبا اندازه ۱۳۵×۱۹۷ سانتی‌متر، کاشان، ۱۸۵۰ میلادی	مضامین دینی اندازه ۲۲۰۰ ۱۳۸ سانتی‌متر، کاشان، ۱۹۰۰ میلادی
	
معبد سلیمان اندازه ۶۰×۸۰ سانتی‌متر، کاشان، ۱۹۰۰ میلادی	شمع‌دان هفت شاخه اندازه ۹۹×۱۶۰ سانتی‌متر، اورشلیم، ۱۹۵۰ میلادی

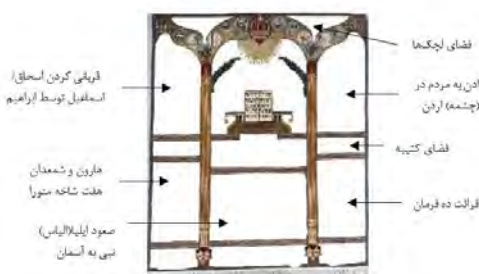
معرفی قالیچه‌ها و آویزبافته‌های تاج تورات

در میان انواع قالی، قالیچه‌ها و تابلوبافی‌های تصویری و روایی کلیمیان که در قرن نوزدهم و در عصر قاجار و پهلوی اول به‌فور در شهرهای کاشان، تبریز، کرمان و اصفهان بافته می‌شد، نمونه‌های خاص و نسبتاً رایجی با کارکرد دینی-آیینی در کنیسه‌ها، در اشکال مستطیل و بیش‌تر مربع و در ابعاد و اندازه‌های متنوع هم‌چون تابلو، پُشتی، ذرع و نیم، دو ذرع و قالیچه، وجود دارد که دارای پیکره و ساختار کالبدی و غالباً محتوایی یکسانی هستند؛ اگرچه طراح به سلیقه و خلاقیت خویش ممکن است در نوع نقش‌پردازی، ترکیب‌بندی و چیدمان، ابعاد و تعداد نقش‌مایه‌ها و هم‌چنین رنگ‌بندی و استفاده از رنگ‌های متنوع، تغییراتی ایجاد کند. این آویزبافته‌ها در میان کلیمیان با عنوان "تاج تورات" یا "کتر توراه" شناخته می‌شوند. عبارت تاج تورات از منظر لغوی به‌واسطه حضور تاج در بالا و میان دست‌بافته و نظر به اینکه مضمون دست-بافته بخشی از محتوای کتاب تورات و آموزه‌های آن است به تاج تورات مشهور شده‌است. در حقیقت تاج تورات‌ها یک بافته یا پیکره آیینی-زینتی مختص قوم کلیمی است که موضوع آن بخش‌های انتخابی از تورات بود. طراح پیرامون موضوعات را نقش‌پردازی و آراسته می‌کرد. در نمونه‌های قدیمی اطراف بافته را با آویزه-های زینتی یا گل‌دسته‌ها می‌آراستند. در گذشته تاج تورات‌ها در ابعاد بزرگ (قالیچه) و بعدها به‌ویژه در اواسط قرن گذشته به این سو، در ابعاد و اندازه‌های کوچک‌تر (تابلو)، بافته شدند. هم‌چنین جنس "قالیچه-ها" از پشم بوده و غالباً در کاشان و جنس "تابلوها" از ابریشم و در شهرهای تبریز و قم که تولیدات ابریشمی دارند، بافته می‌شدند. چه، این‌که هم‌چون دیگر قالیچه‌های تصویری کلیمی از نوع دینی، آیینی و یادبودی و جهت تبلیغ و یادآوری برخی از روایت‌ها و زوایای تاریخی عهد عتیق، تورات، دین یهود و رسولان بنی‌اسرائیل، بوده‌است. تاج تورات‌ها به سفارش تجار و یا رجال دینی و فرهنگی کلیمی جهت نصب در کنیسه‌ها و معابد و یا آویختن در خانه‌ها، بافته و عرضه می‌شد. در جداول ۳ و ۲، انواع تاج‌تورات‌ها شامل قالیچه‌ها و تابلوبافته‌ها و مختصات آن‌ها دیده می‌شود.

پیکره‌بندی و ساختار فرمی تاج‌تورات‌ها

در این بخش، ساختار و استخوان‌بندی تاج‌تورات‌ها معرفی، آنالیز و توصیف می‌گردد. پیکره و نقشه اصلی این بافته‌ها از نوع "محرابی ستون‌دار" است که هم نقش "محراب" و هم "ستون"، دو عنصر نمادین در معماری و هنر [دینی] به‌شمار می‌روند و مهم‌تر این‌که محرابی ستون‌دار، از جمله مهم‌ترین طرح‌های قالی ایران به‌شمار می‌رود. دو ستون زمینه باعث شکل‌گیری

سه طاق (پیروزی و نصرت) یا هلال شده‌است که در فرهنگ و هنر کلمی مقبول و پُرکاربرد است. «این طرح غیر از طاق تورات یادآور ترکیب دروازه سه گانه در دیوار جنوبی کوه معبد یا حرم شریف (مسجدالاقصی و قبه‌الصخره) است» (نیکوئی و مظاهری تهرانی، ۱۳۹۵: ۳۲). قاب‌بندی و فضا سازی اصلی و عمده متن از شش بخش یا پلان صورت یافته است که در هر کدام از آن‌ها شش روایت تصویری نقش‌پردازی شده‌ است. تاج‌تورات‌ها فاقد حاشیه هستند. علاوه بر شش بخش اصلی، یک نوار یا فضای هلالی (قوس‌دار) حاصل از وجود ستون‌ها بر بالای زمینه که محل اشکال و نمادهای دوازده گانه خاندان یعقوب است و عرض قالیچه یا تابلو را پوشش می‌دهد، وجود دارد. در مرکز و میانه نوار نمادها نقش‌مایه "تاج" که در واقع نام قالیچه‌ها و تابلوها از آن گرفته شده، نقش‌پردازی شده که بدون استثناء نقش و عنصر ثابت در همه آویزبافته‌ های تاج تورات است. اگرچه فرم آن به سلیقه طراح در آن‌ها متفاوت است. دو طرف نوار نمادها، اندک فضایی شکل می‌گیرد که طراح، غالباً آن‌را به نقوش و پیچک‌ های اسلیمی حلزونی شکل اختصاص داده‌است. اگرچه ممکن است در برخی موارد، با نقوش دیگری تزئین گردد. خط‌نگاره‌ها و کتیبه‌ها که هم نظام گفتاری- نوشتاری متن هستند و هم بخش مهمی از سنت نقش‌پردازی، در پایین قاب‌بندی‌های اصلی و در کادرهای متناسب، جزئی از ترکیب‌بندی و ساختار زمینه به‌شمار رفته و صورت‌بندی شده‌اند. پایه ستون‌ها در برخی تاج‌تورات‌ها ساده یا مزین هستند. در برخی نیز نقش‌مایه شیر به‌صورت ایستاده یا نشسته، بزرگ یا کوچک، جایگزین شده‌است. هم‌چنین در بالاترین بخش فضا-قاب میانی و زیر طاق یا محراب- نقش‌مایه "خورشید" طراحی شده که پرتوهای آن نزدیک به دو سر انتهایی برگ‌ها یا شاخه‌های تجریدی و قد افراشته "زیتون" درکناره‌های فضای میانی هستند. در تصویر ۱، پیکره و استخوان‌بندی تاج تورات‌ها نشان داده شده‌است.

تصویر ۱: پیکره و استخوان‌بندی قالیچه و تابلوهای تاج تورات (منبع: پژوهش‌گر)

محتوا و مضمون تاج‌تورات‌ها

از ویژگی‌های برجسته تاج‌تورات‌ها، وجود انواع عناصر، نقوش رمزآمیز و گوشه‌هایی نمادین از روایات‌ها و داستان‌های رسولان عهد عتیق، تورات و بنی‌اسرائیل می‌باشد که با فضاهای متنوع، نقش‌پردازی شده‌است. این آویزبافته‌های نمادین دینی، در متن خویش در دو سطح فرمی و تصویری قابل مطالعه و بررسی است. نخست "نگاره‌ها و نشانه‌های" نمادین منفرد که خود شامل انواع نقوش گیاهی و نباتی (برگ درخت زیتون، نخل، تاک، پیچک‌های اسلیمی)، جانوری (شیر، قوچ، اسب و اراجه)، نقوش معماری (ستون، محراب، دیوار ندبه، معبد سلیمان، بیت‌المقدس، بیت‌اللاحم)، فرشتگان، انسانی (موسی، هارون، یعقوب، اسحاق/اسماعیل، ایلیا، آدم و حوا و هابیل و قابیل)، ابزار نور و روشنایی (شمعدان منورا، قندیل)، چشمه (رود) آب، تاج و ستاره داوود و دوم "روایات‌ها و داستان‌های" تصویری که شامل به تصویر کشیدن پلان‌هایی از انواع قصص دینی در شش قاب ثابت است. این روایت‌ها به‌صورت کلی شامل نظیر قربانی کردن اسحاق/اسماعیل توسط ابراهیم نبی، شمایل هارون و شمعان منورا (ایسا قندیل)، تسبیح کروبیان (فرشتگان) و انتقال دعای مردم به عالم بالا، به چاه انداختن و فروش یوسف در مصر، هجرت یعقوب به مصر، از آب گرفتن نوزاد (موسی)، صعود ایلیا به آسمان، قرائت کردن فرامین یهوه (خداوند)، زدن عصا بر سنگ و جوشش چشمه و موعظه مردم، قربانی کردن نوح جهت پایان طوفان، دعوت ابراهیم و ساره (سارا) از مردم به خداپرستی و غیره.

معرفی دوازده نمونه انتخابی تاج‌تورات

در این بخش، دوازده نمونه تاج تورات یافت شده در سایت‌های مختلف و معتبر شامل شش قالیچه و شش تابلو به همراه برخی مختصات (نوع آویزبافته، جنس، ابعاد، محل و زمان بافت) آن‌ها در جداول ۲ و ۳ نشان داده شده‌است.

نقوش و نشانه‌های تصویری منفرد

همان‌گونه که پیش‌تر ذکر شد، بخشی از عناصر نمادین تاج‌تورات‌ها، نگاره‌ها و نشانه‌های تصویری نمادین منفرد هستند که به همراه معنای در جدول ۴ و هم‌چنین در جداول ۵ و ۶ (نمادهای مربوط به خاندان یعقوب و تعبیر آن‌ها) آورده شده‌است.

جدول ۲: مختصات آویزبافته‌های (قالیچه‌ها) تاج تورات (URLs 4,5,7,9,10,11)							
ردیف	مختصات آویزبافته		تصویر	تصویر	مختصات آویزبافته		ردیف
۱	نوع جنس ابعاد محل بافت زمان بافت	قالیچه ابریشم ۱۲۵×۱۷۷ تبریز حدود ۱۹۵۰ میلادی			نوع جنس ابعاد محل بافت زمان بافت	قالیچه ابریشم ۱۶۰×۱۴۹/۵ تبریز حدود ۱۹۶۰ میلادی	۲
۳	نوع جنس ابعاد محل بافت زمان بافت	قالیچه ابریشم ۱۱۱×۱۳۸ کاشان نامعلوم			نوع جنس ابعاد محل بافت زمان بافت	قالیچه ابریشم طلائی ۲۳۰×۱۶۰ هرکه، ترکیه ۱۹۵۰ تا ۱۹۷۰ میلادی	۴
۵	نوع آویزبافته جنس ابعاد محل بافت زمان بافت	قالیچه پشم ۱۳۲×۲۶۰ کاشان حدود ۱۹۱۰ میلادی			نوع آویزبافته جنس ابعاد محل بافت زمان بافت	قالیچه ابریشم و پشم ۱۹۰×۲۱۰ ۱۹۵۰ میلادی	۶

جدول ۳: مختصات قالیچه‌های تاج تورات شامل نوع آویزبافته، جنس، ابعاد، محل بافت، زمان بافت (منبع: URL 4,5, 10)							
			۷	۸	۹	۱۰	۱۱
تابلو، ابریشم، ۱۲۸×۱۰۰، کاشان، ۱۸۸۰ م	تابلو، ابریشم، ۶۳×۱۰۳، تبریز، حدود ۱۹۵۰ م	تابلو، ابریشم، ۱۰۲/۵×۱۲۲، تبریز، ۱۹۶۰ م	۱۲	۱۱	۱۰	۱۳	۱۴
			تابلو، ابریشم، ۱۰۱×۱۰۹/۸، قم، تاریخ نامعلوم	تابلو، ابریشم، تبریز، حدود ۱۹۵۰ م	تابلو، ابریشم و ابریشم، ۱۹۵×۱۳۵، تبریز، ۲۰۱۶	۱۵	۱۶

جدول ۴: نقش و نمادهای منفرد در تاج توراتها و تعابیر آنها(منبع: پژوهش گر)

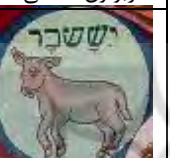
نخل	نخل را نمادی از ظفر دانسته‌اند. "شاخ نخل بگیرد و در پیشگاه الهی شادمانی کنید"(لاویان، ۲۳:۴۰).
تاک	نام تاک و انگور و کشمش و سرکه حدود ۵۰ بار در تورات آمده. "پس از شش سال کاشت، در سال هفتم در مزرعه چیزی نکارید و تاکستان را هرس نکنید، بگذارید برای فقیران که از آن غذا به دست آورند و چهارپایان شان از آن چه باقیمانده بهره ببرند"(خروج، ۲۳:۱۱؛ لاویان، ۲۵:۴).
خورشید	نمادی از گرمابخشی و فروزندی است. خورشید(و نور) مظهر و جلوه‌ای از خدای بزرگ به شمار می‌رود.
شیر	نشان قبیله یهودا و نماد قدرت و محافظت و سمبلی از ریاست و پادشاهی کلیمیان. عیسی نبی از قبیله یهودا بوده و شیر یهودا به او اطلاق می‌شود.
ستون	نمادی از استحکام، استواری، مقاومت و صیانت از خانه و خیمه(معبد سلیمان) و تلویحاً پیوند دهنده زمین و آسمان است.
محراب	نمادی از جایگاه مقدس که به همراه ستون آستانه و دروازه بهشت را شکل می‌دهند.
دیوار ندبه	دیوار غربی که به دیوار ندبه(تضرع و مویه) معروف است، مقدس‌ترین مکان مذهبی یهودیان است، بر روی تپه موریان در شهر اورشلیم قرار دارد.
بیت‌الّحم	به واسطه وجود مقبره راحیل همسر یعقوب نبی یکی از اماکن مقدس کلیمیان است.
بیت‌المقدس	این شهر همان اورشلیم است که در ادیان ابراهیمی مقدس است و به همراه صفا، حبرون و طبریه، یکی از چهار شهر مقدس کلیمیان است.
معبد سلیمان	هیکل(معبد) سلیمان نخستین سرای مقدس. نماد استواری و بقای قوم یهود. تابوت(صندوق) عهد در این معبد بود.
فرشته	سمبل واسط بین فیض رحمانی و پیامبر(و مردم) است. آورنده پیغام و حامل دعای مرد به عالم بالاست.
قندیل	نمادی از روشنایی، خیر و نیکی است. نور، سمبل امید بخشی و راهنمای موسی نبی بود.
چشمه(رود) آب	آب به صورت رمزی نمادی از تطهیر، پاکی و زندگی و هم-چنین تولدی دوباره است.
تاج	نمادی از شکوه، شوکت و فره‌مندی و سلطنت.
ستاره داوود	به همراه شوفار و منورا، از سمبل‌های مهم دین یهود است. به مهر و ختم سلیمان و نیز نام دیگری برای اسرائیل(یعقوب) خداوند شناخته می‌شود.
اسب و ارايه	اسب نماد نجابت و سمبلی از وصال، سلوک و تقرب و قیامت است. مقرب(رساننده سوار خود به مقصود) از القاب قدیمی اسب است.
شیپور (شوفار)	شیپور(شوفار)، نوعی ساز بادی که به‌طور معمول در آیین‌های کلیمی از گذشته تا به‌کنون استفاده می‌شود. کلیمیان در جنگ منطقه کنعان در پشت دیوارهای شهر اریحا توسط یوشع در این ساز نواختند. کلیمیان در جشن-های روش هسانا و یوم کیپور از شوفار جهت اعلام پایان روزه و فرارسیدن افطار استفاده می‌کردند.

تحلیل نمادشناختی قاب‌های روایی

در این بخش به بررسی و تحلیل نمادشناختی قاب‌ها و روایت‌های دیداری-تصویری به‌عنوان اصلی‌ترین بخش از محتوای تاج‌توراتها، پرداخته می‌شود. موضوعات این روایت‌ها از منابع عهد عتیق، تورات و سنت کلیمی است. این روایت‌های شش‌گانه غالباً ثابت هستند.

اگرچه در مواردی ممکن است یک یا چند قاب حذف و روایت‌های دیگری جای آن‌ها نقش‌پردازی شده باشد. برای مثال در قاب مربوط به هارون و شمعان منورا ممکن است به جای شمعان، قندیل در دست هارون باشد یا قاب مربوط به جوشش چشمه از سنگ و سخنان موسی برای قوم حذف و روایت گرفتن سبد نوزاد از آب نیل، نقش‌پردازی شده‌است. یا در برخی نمونه‌های دیگر دو نقش‌مایه شیر به‌عنوان پایه ستون نقش‌پردازی شده باشد.

جدول ۵: نمادها و نشانه‌های مربوط به خاندان یعقوب نبی (منبع: پژوهش گر)

		
یهودا	لاوی: تاک، انگور	زبولون: کشتی
		
شمعون: شمشیر	دان: مار	یساکار: الاغ
		
بنیامین: گرگ	یوسف: نخل	یوسف: گندم
		
جاد: پرچم خدا	رئوبن: مهر گیاه	نفتالی: غزال

۱. روایت زدن عصا بر سنگ(صخره) و جوشش آب از آن در این قاب، روایتی از تورات است که در آن موسی برای رفع تشنگی و عطش قوم بنی‌اسرائیل در بیابان خشک و سوزان، از خداوند تقاضای آب می‌نماید. این تقاضا در قرآن و در سوره بقره و آیه ۶۰ نیز آمده‌است: ... ما به او دستور دادیم عصای خود را بر آن سنگ بزن، ناگهان آب از آن جوشید و دوازده چشمه (به‌نشان دوازده قبیله یعقوب) آب از آن جاری شد ۳. در فصل هفدهم از "سفر خروج" تورات نیز چنین می‌خوانیم: و خداوند به موسی گفت در پیشاپیش قوم بگذر، و بعضی از مشایخ اسرائیل را به همراهت بگیر و عصائی که به آن نهر را زده بودی به دست گرفته، روانه شو، اینک من در آن جا در برابر تو، به کوه "حوریب" می-ایستیم و صخره را بزن که آب از آن جاری خواهد شد، تا قوم بنوشند و موسی در حضور مشایخ اسرائیل

چنین کرد (سفر خروج، فصل ۱۷، آیات ۵ و ۶). موسی در کنار این چشمه در حال سخن گفتن با بزرگان قوم یهود است که وعده خداوند را به آنان یادآوری می‌کند که اگر فرمان خدا را اجابت کنید و با من همراه شوید دور نیست که زنان و اطفال شما در اردن ساکن خواهند شد. این پلان در تاج‌تورات‌ها یا آویزبافته‌های مختلف در اشکال و ترکیب‌بندی‌ها و رنگ‌بندی‌های متنوع به سلیقه طراح همراه با کتیبه و خط‌نگاره‌ای عبری با مضمون [خطاب خداوند به یوشع] این کتاب تورات از دهان تو دور نشود، بلکه روز و شب در آن تفکر کن (یوشع: فصل ۱، آیه ۸)، نقش‌پردازی شده- است (تصویر ۲).

جدول ۶: نشانه‌ها و تمها و تعبیر مربوط به نقوش دوازده‌گانه پسران یعقوب و قبیله‌های آن‌ها (منبع: پژوهش‌گر)

شمشیر	نمادی از شمعون و قبیله‌اش، به معنا و تعبیر برج و دیوارهای شهر و نیز شجاعت و دلاوری و خشونت.
الاغ	نمادی از ایساکار (ایساخار) و قبیله‌اش، به معنا و تعبیر بارکشی و یوغ و در برخی موارد ماه و ستارگان.
قایق و کشتی	نمادی از زبولون و قبیله‌اش، به معنا و تعبیر به واسطه سکونت در کنار دریا (سرزمین مقدس).
پرچم	نمادی از جاد (گاد) و قبیله‌اش، به معنا و تعبیر پرچم خدا (پرچم افتخار و خیمه)، در برخی موارد چادر و ادوات سفر.
شاخه زیتون	نمادی از آشور و قبیله‌اش، به معنا و تعبیر حیات و زندگی.
غزال	نمادی از نفتالین و قبیله‌اش، به معنا و تعبیر حامل اخبار خوب و خوش‌بین.
گرگ	نمادی از بنیامین و به معنا و تعبیری از قدرت و اقتدار است. در برخی تعبیر خورد و خوراک نیز ذکر شده.
خورشید [مهرگیاہ]	نمادی از قبیله روثین و قبیله‌اش، به معنا و تعبیر درختان و هم‌چنین خورشید درخشان.
نخل	نمادی از یوسف و قبیله‌اش، به معنا و تعبیری از خرما یا گندم، رساندن خیر نیز تعبیر شده‌است.
انگور (تاک)	نمادی از لاوی و قبیله‌اش، به معنا و تعبیری از میوه انگور و در برخی تعبیر به دشت و جلگه.
مار	نمادی از دان و قبیله‌اش، به معنا و تعبیری از ظفر و نجات یافتن.
شیر	نمادی از یهودا و قبیله‌اش، به معنا و نمادی از قدرت و شجاعت.

تصویر ۲: نماهای متفاوت از جوشیدن چشمه و متن عبری خط‌نگاره قاب (منبع: پژوهش‌گر)

تصویر ۳: جوشش آب از سنگ، از معجزات میترا و نجات دادن هستی از خشک‌سالی (منبع: URL12)

۲. روایت عبادت فرشتگان (کروبیان) و ارسال دعای مردم به عالم بالا

برجسته‌ترین فضای دیداری (بصری) و روایت در میان قاب‌های تاج‌تورات‌ها، بخش میانی و مرکزی با روایت عبادت فرشتگان و ارسال دعای مردم به آسمان و عالم

در ارتباط با این قاب و موضوع معجزه جوشش آب از صخره (سنگ)، روایتی باستانی و در ارتباط با آیین مهری (میتراثیسم) نیز وجود دارد که به معجزه جاری ساختن آب از سنگ (خارا) و نجات دادن هستی از خشک‌سالی و نابودی (تصویر ۳) به‌عنوان یکی از کارهای مهم و برجسته میترا (ایزد پیمان و نماد روشنایی) می‌باشد که می‌تواند نمودی از یک پیش‌متن برای این داستان باشد. «میترا با تیر و کمان خود، آب از سنگ خارا به درمی‌آورد و چشمه‌ای می‌سازد که هیچ‌گاه خشک نمی‌شود. او منشأ نیروی زاینده روی زمین است و آفرینش آب از اوست» (ورمازرن،

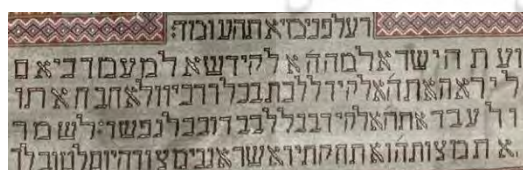
بالاست. این قاب که در میان ستون‌ها و به فاصله‌ای از محراب و خورشید میان آن، تصویر شده‌است؛ از منظر نمادشناختی و جنبه تأویلی، دارای بیش‌ترین نقوش و روایت‌های سمبلیک شامل طاق تورات، ستون، خورشید، دو برگ زیتون، فرشتگان، دو شمعدان (تصویر ۴)، قابل توجه است. در مرکز قاب، دو فرشته بالدار بر روی هیکل (معبد) سلیمان و به صورت نشسته روی زانو و روبه‌روی هم با الواح شریعت پیش رو، و دستانی رو به آسمان در حال تسبیح گفتن هستند. زیر دست آن‌ها خط‌نگاره‌ای است که در واقع چکیده‌ای از متن ده فرمان است (انכי יי לא תרצה לא יהיה לא תנאף לא תשא לא תגנב וכוד את לא תעבה בבד את לא תחמד) (خروج، فصل ۲۰، آیات ۱۷-۱). فضای پشت آن‌ها و از میان ساق ستون‌ها، دو برگ درخت زیتون با حالتی شیب‌گون متمایل به داخل و ایجاد سایه‌بان بر روی فرشتگان، ترسیم شده. این برگ‌ها نیز در هر کدام از بافته‌ها، از منظر فرم و اندازه و رنگ، متفاوت است. در رؤیای زکریای نبی آمده‌است: فرشته - ای مرا از خواب بیدار نمود... از او پرسیدم آن دو شاخه زیتون کنار دو لوله طلا که از آن روغن می‌ریزد چه هستند؟ گفت نمی‌دانی؟ گفتم نمی‌دانم. آن گاه به من گفت: آن‌ها نشانه دو مردی هستند که خداوند مالک تمامی جهان، آن‌ها را برگزیده و مسح کرده تا او را خدمت کنند (کتاب زکریا، ۱۴: ۲). درخت زیتون در باورهای عامیانه، نمودار درخت زندگی (جاودانگی) است.

تصویر ۴: قاب تصویری فرشتگان و انواع نگاره‌های نمادین در آن (منبع: پژوهش‌گر)

از منظر کلیمیان، جنبه نمادین زیتون علاوه بر صلح، «نماد روشنایی و نور است و در مراسم‌های مذهبی آن‌ها، مستقیماً حضور دارد. به عنوان مثال، معجزه حنوکا و سوختن روغن زیتون به مدت هشت شبانه - روز، سببی برای جشن هشت روزه حنوکاست. حنوکا یادآور یکی از معجزات در تاریخ یهود است. بر پایه این روایت، تنها چراغ باقی مانده در نیایشگاه مکابیون در زمان جنگ با یونانیان، در حالی که تنها برای یک روز روغن (زیتون) داشته، به مدت هشت روز، روشن

می‌ماند» (بنی‌اسد و هم‌کاران، ۱۳۹۹: ۲۳). یکی از کهن‌ترین آیین‌های کلیمیان در گذشته، برگزاری جشن درختان (آیین ایلانوت) و دعا (براخا) خواندن جهت پربار شدن و فراوانی محصولات کشاورزی در هنگام برگزاری آیین شبّات (ورود به شنبه هفتمین روز آفرینش)، بود که در آن برای برکت‌بخشی به محصول و میوه زیتون خویش دعا می‌کردند. هم‌چنین از روغن زیتون برای سوخت شمعدان منورا استفاده می‌کنند که آن‌را نمودی از جلوه برکت الهی، می‌شمارند. «برخی از مفسران یهودی، آن‌را نماد بوته سوزانی دانسته‌اند که موسی (ع) به واسطه آن با خدا سخن گفته است» (همان). نام زیتون در تورات نخستین بار در ارتباط با داستان نوح آمده: کبوتر در حالی که برگ زیتون به دهان گرفته بود شامگاهان به‌سوی نوح [در کشتی] آمد و نوح دانست که آب‌ها از روی زمین کم شده‌اند و توفان فرونشسته (پیدایش، ۸: ۱۱). در زیر هیکل (معبد) سلیمان ترکیبی از سه جمله با این مضمون آمده: [وقتی عبادت می‌کنی] بدان در محضر که ایستاده‌ای (דל לפני מי אתה עומד) (رساله آووت، فصل ۳، آیه ۱). پس الان ای اسرائیل، یهوه خدایت از تو چه می‌خواهد، جز این که از خدایت بترسی و در همه طریق‌هایش سلوک نمایی، و او را دوست بداری و یهوه خدای خود را به تمامی دل و به تمامی جان خود عبادت نمایی (ועתה ישראל מה יהוה אלהיך שאל מעמד כי אם-ליראה את-יהוה אלהיך ללכת בכל-דרכיו ולא-הבה אתו ולעבד את-יהוה אלהיך בכל-לבבך ובכל-נפשך) (تثنیه، فصل ۱۰، آیه ۱۲). پس اوامر و فرائض و احکامی را که من امروز به جهت عمل نمودن به تو امر می‌فرمایم، نگاه دار (لשמר את מצות יהוה ואת חקתי אשר אנכי מצוך היום לטוב לך) (تثنیه، فصل ۷، آیه ۱۱) (تصویر ۵).

تصویر ۵: متن عبری چکیده ده فرمان (منبع: پژوهش‌گر)

از دیگر عناصر نمادین که بخشی از ساختار و پیکره تاج‌تورات‌ها به‌شمار می‌رود، "ستون و محراب" است. اساساً محراب و ستون توأمان در نظام طراحی سنتی و معماری، حضور دارند. در فرهنگ‌های دینی نظیر کلیمیان، محراب [طاق میثاق، طاق تورات] جایگاه مقدس است که همراه با ستون آستانه‌ای را شکل می‌دهند که مجازاً سرآغاز بهشت است. عنصر ستون نمادی از استواری، ایستادگی و مقاومت و تلویحاً پیوند میان زمین و آسمان است. از این‌رو این معانی در دین

نقش تاج تورات و خورشید

نگاره نمادین تاج تورات در بالای طاق و خورشید و در بین برگ‌های خمیده زیتون، قرار دارد که در سنت کلمی از جایگاه بالایی برخوردار است و «تجلی و نورافشانی آن به شکل رَع (از خدایان مصر باستان و تجسم خورشید نیم‌روز) ظاهر شده‌است که یک مضمون کابالایی است، طبق آن در زیر نورافشانی تورات سیصد دروازه گشوده می‌شود که در دروازه وسطی دو فرشته کروی قرار دارند که بین آن‌ها طومار تورات است و هیچ کس به‌جز ماشیح نمی‌تواند ناظر بر این صحنه باشد. لذا شخصیت‌های تصویر شده در این قالیچه هر یک به‌نوعی ماشیح‌اند» (Zohar, 2004, Vol4, 258:146-147). در سنت و آیین کلمی سه تاج وجود دارد که شامل: تاج "کهنات"، که نسل حضرت هارون کاهن است، که مسئولیت اجرا و تقدیم قربانی در معبد بیت‌المقدس را به عهده داشتند و فرد کاهن ارجحیت‌هایی را نسبت به افراد عادی دارا هستند. تاج "حکومت و سلطنت" که در خاندان یهودا است و بعد از بین فرزندان یهودا، خدا به حضرت داود آن را می‌بخشد و پادشاه هم نسبت به افراد عادی دارای امتیازاتی است و تاج "افتخار معنوی"، که در واقع علم تورات است و هرکسی که دارای علم تورات باشد شایسته دریافت این تاج است. در تلمود، رساله پدران اشاره می‌کند که از بین این سه تاج، تاج تورات از بقیه دارای اهمیت بیش‌تری است و یک تاج معنوی دیگر که بقیه تاج‌ها به آن نیاز دارند تاج "نیک نامی" است زیرا یک کاهن یا پادشاه و یا عالم تورات می‌تواند خوب یا بد باشد و چیزی که بالاتر از بقیه قرارداد تاج نیک نامی است که سه گروه دیگر به آن نیاز دارند (قملاقی و هم‌کاران، ۱۳۹۸: ۹۸). در زیر خورشید که نماد زندگی‌بخشی است، یک خط‌نگاره با مضمون "خداوند را همیشه پیش روی خود دارم" (שׁוּיִתִּי הַלְלֵנִי תָמִיד) (مزامیر: فصل ۱۶: آیه ۸) آمده‌است. هم‌چنین در تصویر ۸، انواع مختلف فرم تاج در آویزبافته‌های تاج تورات دیده می‌شود.

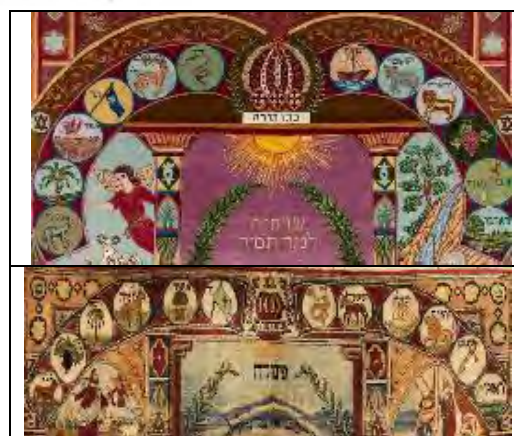
تصویر ۸: انواع مختلف فرم تاج‌ها در آویزبافته‌های تاج تورات

(منبع: پژوهش گر)

یهود از همیت بالایی برخوردارند. بورکهارت معتقد است: محراب دروازه‌ای است به‌سوی عالم قدسی. در تفکر دینی محراب آستانه‌ای است که انسان را از فضایی ساده به فضایی قدسی رهنمون می‌شود. محراب در فرش ایران حکم همان آستانه را دارد (بورکهارت، ۱۳۸۷: ۷۱). گویی طاق محراب در تاج‌تورات‌ها دارای شباهت و الگوپذیر از محراب‌های آیین مهم مهرپرستی (تصویر ۶) در دوران باستان باشد. از این‌رو که در فضا و قاب‌بندی و ساختار محراب‌های تاج‌تورات‌ها و معابد مهرپرستی، شباهت قابل توجهی دیده می‌شود (تصویر ۷). در بسیاری از تصاویر مربوط به قربانی شدن گاو توسط مهر، نواری محراب‌گون شامل دوازده قاب به نشان برج‌های دوازده‌گانه دیده می‌شود. «نوار لبه فوقانی طاق، بالای سر میترا، طبق تعداد بروج به دوازده قسمت تقسیم شده است» (نیکوئی و مظاهری، ۱۳۹۵: ۳۵). این الگو نیز در قالیچه‌های تاج تورات دیده می‌شود. در این نوع قالیچه‌ها در نوار محرابی بالا «دوازده سبط جای دوازده بروج نشسته‌اند و رَع درواقع جای سر میترا را گرفته و در حاشیه‌ها، حوادث مهم قوم بنی‌اسرائیل نیز جای مراتب مهم در آیین مهر را گرفته‌اند» (همان).

تصویر ۶: نوار محراب‌گون بالای سر مهر (منبع: URL8).

تصویر ۷: نوار محراب‌گون در تاج‌تورات‌ها (منبع: پژوهش گر).

۳. روایت عروج ایلیا (الیاس) به آسمان

ایلیا (در کتاب مقدس) و الیاس (در قرآن) از پیامبران بنی اسرائیل و از تبار هارون است "که در زمان پادشاهی آحاب از پادشاهان بنی اسرائیل به پیامبری مبعوث شد^۶" و هنگامی که "از هدایت قوم خود ناامید شد، از خداوند طلب مرگ کرد؛ اما خداوند برای او مرکبی فرستاد و او به وسیله آن به آسمان عروج کرد^۷". در این قاب، روایت تصویری عروج ایلیا به آسمان (بهشت) توسط ارابه و اسبان آتشین و همراهی فرشتگان و الیشع شاگرد و جانشین او که شاهد صعود ایلیاست (دوم پادشاهان ۲: ۱۱) به همراه خطنگاره‌ای با مضمون "صعود ایلیای نبی با اسبان آتشین به آسمان"، در بخش میانی و پایین تاج-تورات‌ها، دیده می‌شود. این قاب در دوازده نمونه مورد مطالعه، به سلیقه و خلاقیت طراح از منظر ترکیب-بندی، رنگ‌بندی، تعداد فرشتگان و موقعیت و موقعیت و جای‌گیری عناصر دیداری متنوع، طراحی شده‌است (تصویر ۹). در میان نمونه‌ها، در قالیچه‌های ۳ و ۵، دیوار ندبه و دعاکننده کلیمی و نیز در تابلوهای ۱۰ و ۱۱، از آب گرفتن صندوق نوزاد (موسی) از رود نیل، به‌جای روایت عروج ایلیا، نقش-پرداز شده‌است و این نشان می‌دهد که محتوای تاج‌تورات‌ها الزاماً ثابت نبوده و می‌تواند قابل تغییر و جای‌گزینی باشند. عناصر موجود در این قاب علاوه بر ایلیا، چهار (دربری نمونه‌ها سه) فرشته، دورنمایی از شهر اورشلیم و الیشع در پیش‌زمینه، دیده می‌شود. در برخی نمونه‌ها نیز درختان نخل نقش‌پردازی شده. از آن جایی که بسیاری از روایت‌های عهد عتیق یا تورات برگرفته یا مشابه روایت‌ها و کهن‌الگوهای تمدن‌های باستانی و پیشاتاریخی است، از این‌رو داستان عروج ایلیای نبی به آسمان هم می‌تواند برگرفته یا شباهت‌هایی به عروج ایزد مهر (میترا) به آسمان داشته باشد. آن‌جا که میترا پس از آشکار کردن برخی معجزات و کمک به هستی، سوار بر گردونه و ارابه خورشید به آسمان عروج کرد (تصویر ۱۰). ذکر این نکته به‌جاست که سنت و آیین مهری از فراگیرترین آیین‌های ایران باستان است که در بخش‌های زیادی از جهان گسترش یافت و تا قرن‌ها پس از ظهور ادیان مختلف به‌ویژه ادیان ابراهیمی و خاصه دین یهود، هم ادامه یافت و هم در بسیاری از مراسم‌های آیینی-نمادین، تأثیر گذاشت و نفوذ یافت. برخی از این تأثیرات در معجزه آب، عروج

میترا، تقدس عدد هفت و رستاخیز بسیار برجسته و نزدیک می‌نماید.

تصویر ۹: عروج ایلیا (الیاس) به آسمان (منبع: پژوهش‌گر)

تصویر ۱۰: عروج میترا (مهر) به آسمان (منبع: URL12)

۴. روایت قربانی کردن اسحاق/اسماعیل

این قاب که در بخش بالایی و سمت چپ آویزبافته‌ها قرار دارد، مربوط به داستان قربانی کردن اسحاق/اسماعیل توسط ابراهیم نبی است. این روایت در تاج‌تورات‌ها با فضا سازی و ترکیب‌بندی‌های متفاوت، نقش‌پردازی‌ها و رنگ‌بندی‌های متنوع انجام شده‌است (تصویر ۱۱). پایین این روایت، خطنگاره‌ای وجود دارد با مضمون "زیرا که در نور تو، نور را خواهیم دید" (כי לאמר מקור חיים באורך נראה) (مزامیر، فصل ۳۶، آیه ۹). در کتاب مقدس تورات، داستان قربانی کردن فرزند را چنین نقل می‌کند: «بعد از این وقایع بود که خداوند ابراهیم (آوراهام) را آزمایش نموده به او گفت: هم‌اکنون پسر را، یگانه‌ات را که دوست می‌داری، "اسحاق" را، برداشته به سرزمین مَوریا برو. آن‌جا روی یکی از کوه‌ها که به تو خواهم گفت، او را قربانی سوختنی کن» (سفر پیدایش، ۲۲: ۱-۲). اما زمانی که ابراهیم تصمیم به قربانی کردن فرزند گرفت و کارد را به‌سوی فرزند دراز کرد تا پسر خود را سر ببرد، فرشته خداوند از آسمان او را صدا زد و گفت: دستت را به سوی آن نوجوان دراز مکن و با او کاری نداشته باش زیرا اکنون دانستم که از خداوند می‌ترسی. چون پسر، یگانه‌ات را از من دریغ نکردی. در نهایت خداوند قوچی را

فرستاد و ابراهیم آن را به جای فرزند قربانی کرد (همان، ۱۳-۱۰).

تصویر ۱: روایت قربانی کردن اسحاق/اسماعیل توسط ابراهیم (منبع: پژوهش گر)

عبارتی غیرتوراتی است که نخستین بار در میشنا، مسخت یوما، آیه ۳، آمده است. این عبارت در پایان ادعیه و بخصوص دعای شمع بیسرائل و پیش از آمین قرائت می‌شود. در برخی از تاج‌تورات‌ها و به‌ویژه تابلوفا‌ها، به‌جای نقش شمعدان، از قندیل استفاده شده که آن نیز نمادی از نور و روشنایی و خیر است. و در برخی از آن‌ها، جای قاب هارون و موسی تغییر یافته است. در اغلب آن‌ها هارون در حال سخن گفتن و در مواردی لوح دوازده‌گانه به همراه قندیل در دست دارد.

تصویر ۱۲: شمایل‌های متنوع هارون همراه با منورا و قندیل (منبع: پژوهش گر)

منورا یا چراغ‌دان هفت شاخه‌ای یا هفت شعله نمادی از نور پروردگار؛ از برجسته‌ترین و «محبوب‌ترین نماد دینی در بین یهودیان است که بخش زیادی از هنر یهود به آن اختصاص یافته است و به باور یهودیان، به فرمان خداوند به موسی و با طراحی خداوند، برای خیمه عهد ساخته شد» (بنی‌اسد و هم‌کاران، ۱۳۹۹: ۲۱). تمام تعبیر و نمادهای مرتبط با این عنصر نمادین در نمودار ۱ آمده است. «توجه به خاستگاه و ریشه این نماد ما را به حوزه گسترده‌ای از معانی، هم- چون ریشه‌های مربوط به خود کتاب مقدس و تأثیراتی که این دین از کهن‌ترین تمدن‌های باستان پذیرفته است، می‌رساند» (همان). در متن و محتوای کتب آسمانی ادیان ابراهیمی و به‌طور خاص دین یهود، نمود و حضور پروردگار به‌وسیله نقش روشنایی (نور یا آتش) همراه است که نماد بینش، شناخت و آگاهی، است. از این‌رو شمعدان منورا را مظهر حضور پروردگار و نور معرفت او، نمادی از درخت زندگی و علم، هفت سیاره و هفت آسمان، هفت روز خلقت، هفت فرشته درگاه رب اعلی و غیره می‌دانند. نقش‌مایه تزئینی و انتزاعی منورا در هنر کلمی و انواع آثار هنری نظیر قالی، سنگ مزار، موزاییک‌کاری، دیوارنگاری، منسوجات و غیره، رواجی عمومی دارد.

منورا که نمادی تجریدی از درخت است، به‌واقع سمبلی از زندگانی جاوید و همیشگی و پس از مرگ

اهمیت داستان قربانی کردن ابراهیم به‌عنوان مهم- ترین آیین که در پس آن ضروری‌ترین آموزه اخلاقی و دینی یعنی اطاعت از معبود که ارجح‌ترین حکمت و موضوع در دین یهود شناخته می‌شود؛ به‌گونه‌ای است که همواره در قالیچه‌های تصویری و به‌طور کلی تاج- تورات‌ها، از رایج‌ترین روایت‌ها بوده است. اگرچه موضوع قربانی، پدیده و باوری دیرینه و کهن‌الگویی رایج در تاریخ زندگی بشر (از زمان قابیل و هابیل تا به‌اکنون) است که در درون خود، حیات و زایش و نعمت و فراوانی و آسایش را به‌دنبال داشته و این داشته‌ها جز با تسلیم، اطاعت و جلب رضایت خداوند (خدایان و نیروهای فراطبیعت در آغاز تاریخ)، میسر نبوده است.

۵. قاب تصویری هارون و شمعدان هفت شاخه منورا
در تاج‌تورات‌ها سمت چپ و زیر قاب قربانی کردن ابراهیم، قاب شمایل هارون و نقش‌مایه نمادین شمعدان هفت شاخه منورا قرار دارد (تصویر ۱۲). هارون و موسی در همه تاج‌تورات‌ها با شمایل و فرمی متفاوت به سلیقه طراح تصویرپردازی شده است. شمایل هارون به‌عنوان نخستین کاهن که وظیفه تبرک و برکت‌بخشی دارد، در کنار منورای هفت شاخه به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای آیینی یهودیت دیده می‌شود. در پایین این قاب خط‌نگاره‌ای با این مضمون آمده: "متبرک باد نام او تا ابدالابد" (ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד). این جمله،

جدول ۷: متن الواح ده فرمان (منبع: پژوهش‌گر)

من معبود و خالق شما هستم که از اسارت آزاد ساختم	شما را جز من معبود و خالق دیگری نیست	نام خداوند را بی‌پهوه به زبان میاور	روز شنبه را یاد دار تا آن‌را مقدس بداری
والدین خویش را احترام کن	شهادت دروغ بر علیه هم نوع خویش مده	قتل نکن	زنا نکن
حسادت نکن	دزدی نکن		

تصویر ۱۴: موسی و الواح ده فرمان (منبع: پژوهش‌گر)

روایت‌های جایگزین

همان‌گونه که پیش‌تر هم ذکر شد، در برخی از تاج-تورات‌ها یک یا دو قاب از روایت‌های تصویری شش-گانه تغییر یافته و قاب‌های تصویری دیگری جایگزین آن‌ها شده‌است. که در این‌جا موارد تغییر یافته معرفی می‌شوند. در نمونه‌های مورد مطالعه در جداول ۲ و ۳، ملاحظه می‌شود که دو روایت "از آب گرفتن سید(صندوق) موسی نوزاد از آب نیل" و نیز "خواندن دعا در پای دیوار ندبه"، جایگزین روایت "عروج ایلیا به آسمان"، شده‌است (تصویر ۱۵).

تصویر ۱۵: روایت‌های تصویری جایگزین در تاج‌تورات‌ها

(منبع: پژوهش‌گر)

است. نکته حائز اهمیت این است که سنت کلمیمی و خاصه عهد عتیق، عدد هفت و هفتگانه‌ها به فراوانی یاد شده‌است. «هفت پله معبد سلیمان، انتظار هفت روزه نوح برای فرستادن کبوتر از کشتی (پیدایش ۸: ۱۰)، جشن‌های هفت روزه قربانی، عروسی‌ها، عزاها، هفت بار غسل در رود اردن (دوم پادشاهان ۵: ۴۱ و ۵: ۴۴)، هفت گاو لاغر و فربه در رؤیای فرعون (پیدایش ۴: ۱)، هفت نهر فرات، مجازات‌های هفت‌گانه و هفت برکت بخشی مراسم ازدواج، از این قبیل هستند (شمیل، ۱۳۹۳: ۱۴۷). در تاج‌تورات‌ها علاوه بر منوراها، دو شمعدان در کنار ستون‌ها و هم‌جوار با فرشتگان نقش‌پردازای شده که نشان از جایگاه این عنصر نمادین و نقش نور و روشنایی در نزد کلمیمان دارد. در تصویر ۱۳، نمونه‌هایی از قالیچه‌های تصویری کلمیمی با نقش نمادین شمعدان نمادین هفت شاخه منورا دیده می‌شود.

نمودار ۱: نمادهای مرتبط با شمعدان منورا (منبع: برداشت

پژوهش‌گر از بنی‌اسد و هم‌کاران، ۱۳۹۹: ۳۷-۲۱)

تصویر ۱۳: نمونه‌هایی از قالیچه‌های کلمیمی با نقش شمعدان منورا (منبع: URLs 6,4,2,3)

۶. قاب تصویری موسی و لوح ده فرمان

این قاب در سمت راست و مقابل قاب هارون قرار دارد که در آن، روایت تصویری از موسی نبی با لوح ده فرمان (محور شریعت و دستورات یهوه به موسی) در دست، دیده می‌شود. کتیبه پایین این قاب شامل خط‌نگاره‌ای با مضمون "ای اسرائیل بشنو! یهوه، خدای ما، یهوه واحد است" ("שמעו ישראל יהוה אחד") (تثنیه، فصل ۶ آیه ۴). این عبارت، دعای شمع بیسرائل مهم‌ترین دعای یهودی است که هم در نمازهای روزانه جای دارد و هم شهادت‌نامه‌ای است که هنگام مرگ قرائت می‌شود. لوح ده فرمان از جمله عناصر آیینی و نمادین بنی‌اسرائیل است که همواره در آثار هنری نمودار است. موسی و الواح ده فرمان در تاج‌تورات‌ها به اشکال و فرم‌های متنوع دیده می‌شود (تصویر ۱۴). متن ده فرمان در جدول ۷، دیده می‌شود.

نتیجه گیری

در این مقاله کوشش شد تا آویزبافته‌های دینی کلیمی با عنوان "تاج تورات" یا "کتر توره" از منظر کالبد فرمی و محتوایی مورد مطالعه، بررسی و تحلیل قرار گیرند. تاج-تورات‌ها در گذشته در اندازه قالیچه‌های کوچک پارچه و با پشم بافته می‌شد، اما به مرور ابعاد و جنس آن‌ها به تابلو بافته و ابریشم تغییر یافت. این آویزبافته‌ها به جهت یادآوری، معرفی و تبلیغ از قرن نوزدهم و هم‌زمان با رواج قالیچه‌های تصویری و جریان چهره‌بافی و به سفارش روحانیون و مبلغین و تجار کلیمی بافته و عرضه شد. تاج-تورات‌ها دربرگیرنده شش قاب یا پلان از تصاویر و روایت‌های متون مقدس و رویدادهای مرتبط با قوم و پیامبران بنی‌اسرائیل است که در آن‌ها جدا از برخی استثناءها، روایت‌هایی ثابت به همراه کتیبه‌ها و خط‌نگاره‌هایی شامل عبارات و جملات انتخابی کوتاه عبری از متون و رساله‌هایی نظیر مزامیر، خروج، آووت، تثنیه، دوم پادشاهان و یوشع، نقش‌پردازی شده‌است. هم‌چنین برخی از نقش و نگاره‌های منفرد شامل نشانه‌ها و نگاره‌های نمادین مربوط به دوازده پسر یا قبیله یعقوب و نقوش جانوری (شیر، قوچ، اسب و ارابه) و گیاهی (درخت [برگ] زیتون، نخل خرما) و معماری (محراب و ستون)، ابزار روشنایی (شمعدان و قندیل) بر بالای طاق و محراب کتر توره‌ها نقش‌پردازی شده‌است. نکته حائز اهمیت در مطالعه و بررسی این پژوهش این است که بسیاری از ادیان و آیین‌های دینی در گذار تاریخ از منظر محتوا و جنبه‌های روایت‌پردازانه دچار تغییر و تحول گشته و مهم‌تر، از آیین‌های باستانی و پیشاتاریخی قبل یا هم‌عصر خویش، تأثیرپذیری و الگوبرداری داشته‌اند. برای مثال در مواجهه با دین یهود، به‌نظر می‌رسد باتوجه به برخی شباهت‌های محتوایی یا نوع رخداد آن‌ها در بعضی از روایات کلیمی با برخی از روایات آیین مهرپرستی (میترائیسم) در ایران باستان، گمان می‌رود که برخی روایات ذکر شده در دین یهود از کیش و آیین باستانی مهر، الگوبرداری شده-است. نظیر شباهت روایت "عروج ایلیا و میترا با ارابه و اسبان آتشین به آسمان" یا "جاری شدن چشمه آب از سنگ با عصای موسی و تیروکمان میترا" و یا کاربردهای متعدد "عدد هفت به‌واسطه قداست و جایگاه آن" در آیین مهر و دین یهود. نکته قابل توجه دیگر این‌که محتوای تاج-تورات‌ها الزاماً ثابت نبوده و در برخی موارد روایت‌های تازه-ای جایگزین روایت‌های ثابت شده. برای مثال روایت "گرفتن سبد یا صندوق نوزاد از آب نیل" یا "دعا خواندن کلیمیان پای دیوار ندبه" که جایگزین روایت "عروج ایلیا به آسمان" شده است.

سپاسگزاری

در پایان جا دارد مراتب قدردانی و سپاسگزاری خویش را از جناب آقای علی فلاحیان وادقانی متخصص حوزه فرهنگ و دین کلیمی و دکتری ادیان و عرفان، به‌واسطه همکاری در خوانش کتیبه‌ها و خط‌نگاره‌ها، ابراز دارم.

پی‌نوشت

^۱. Benjamin De Tudele

^۲. ربی یا ربن به عبری רב (در اورشلیم به آموزگار تورات گفته می‌شود. ربی به معنی استاد من و به صورت جمع ربانیم یعنی پژوهش‌گر مرجع دینی در جامعه یهودی. ربی گاهی نیز به صورت راو به معنی استاد یا ارباب اطلاق می‌شود.

^۳. وَإِذِ اسْتَسْقَى مُوسَى لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ، فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ نَضِيبًا.

^۴. در یکی از قربانگاه‌های پرستش‌گاه پتو در یوگسلاوی در زیر تصویری که استادانه نقش شده، شرحی به این قرار آمده: میترا حالتی ستیزه جویانه به خود گرفته و سلاح خود را به طرف صخره نشانه کرده و آب در حال فوران از درون صخره است. جلوی صخره مردی در انتظار بیرون آمده آب و آشامیدن آن است و در طرف دیگر دیوار قربانگاه کمان و خنجر نقش شده‌است. جالب این‌که این دو نفر لباس شرقی به تن دارند آیا این دو همان کوتس و کوتوپاتس اند؟ در بیش‌تر پرده‌ها صخره سنگ بسیار شبیه ابر است و از آن‌جا که صخره در آیین مهری نماد آسمان است می‌توان گفت تیر میترا آب را از آسمان به زمین جاری می‌کند. حضور افراد فریادخواه و خواهش‌گر در این سنگ نگاره‌ها گویای آن است که معجزه باران زمانی صورت گرفته که خشک-سالی بوده و میترا هستی را از نابودی نجات داده است.

^۵. در آیین‌های دینی هم‌چون مسیحیت «انسان با فرو رفتن در آب، به‌صورت سمبلیک و نمادین دچار مرگ و ترک هواهای نفسانی گشته و سپس با بیرون آمدن از آب، به پاکی و حیات دوباره رهنمون می‌شود. ورود موسی و قوم بنی‌اسرائیل به دریا و خارج گشتن از آن، نیز چنین تفسیری می‌تواند داشته باشد (افروغ، ۱۴۰۱: ۶۳).

^۶. طبری، تاریخ الامم و الملوك، ۱۴۰۸ق، ج ۱، ص ۲۷۳.

^۷. [https://fa.wikishia.net/view/%D8%A7%D9%84%D8%B8%D8%A7%D8%B3_\(%D9%BE%DB%8C%D8%A7%D9%85%D8](https://fa.wikishia.net/view/%D8%A7%D9%84%D8%B8%D8%A7%D8%B3_(%D9%BE%DB%8C%D8%A7%D9%85%D8)

^۸. بیصحاق

منابع

اربابی، بیژن و قملاقی، فائزه (۱۴۰۰)، مطالعه بینامتنی قالیچه داستان حضرت سلیمان و ملکه سبا، *رهپویه هنرهای صناعی*، ش ۱، ۱۷-۷.

بنی‌اسد، زینب، فاطمه لاجوردی، شهرام پازوکی، طاهره حاج‌ابراهیمی (۱۳۹۹)، نمادشناسی منوراء، چراغدان هفت‌شاخه یهود، *پژوهش‌نامه ادیان*، ش ۲۷، ۳۷-۲۱.

- Ghomlaghi, F.; Zakariaei Kermani, I.; Keshavarz Afshar, M. (2019). A Discourse Analysis of the Influence of Religious Culture on the Carpet Gifted by Naser al-Din Shah to the Jewish Court Physician in Iran. *Goljam*, No. 36, pp. 86-105.
- Javadi, Sh. (2018). Sacred Sites with a History of Mithraic Worship. *Journal of Art and Civilization of the Orient (Honar va Tamadon-e Shargh)* No. 19, pp. 10-15.
- Keshavarz Afshar, M.; Samanian, S. (2007). An Iconographic Analysis of the Pictorial Carpet Depicting the Virgin Mary (S) and Jesus Christ (A). *Goljam*, No. 8, pp. 91-106.
- Heidari, H. & Fallahian Vadghani, A. (2014). Examination and Analysis of Two Theories on the History of Kashan's Jews in Iran. *Islamic History and Civilization (Tarikh va Tamadon-e Eslami)*, No. 19, pp. 59-85.
- Nikooei, A. ; Mazaheri Tehrani, M. (2016). A Comparative Study of the Role of Politics in the Art of Iran and Occupied Palestine in the Last Two Centuries. *Goljam*, No. 30, pp. 23-45.
- Schimmel, A. (2014). *The Mystery of Numbers*, translated by Fatemeh Tofighi, Qom: University of Religions and Denominations.
- Vermaseren, M. (1993). *The Mithraic Religion*, translated by Bozorg Naderzadeh, Tehran: Cheshmeh.
- Yaqubzadeh, A.; Mohammadzadeh, M. (2021). An Iconographic Reading of a Jewish Pictorial Carpet in the Beth Tzedek Museum. *Glory of Art (Jelve-ye Honar)* 14(3), pp. 85-97.

URLS

- URL1: <https://www.1stdibs.com/> access date 25 March 2024
- URL2: <https://www.bukowskis.com> access date 25 March 2024
- URL3: <https://www.dorisleslieblau.com/> access date 25 March 2024
- URL4: <https://www.mollaianrugs.com/2/> access date 25 March 2024
- URL5: <https://www.bonhams.com/auctions> access date 25 March 2024
- URL6: <https://books.google.com/books?id=xaPDwAAQBAJ&pg=PA265&dq=Jewish+rug+%2B+sacrifice+of+Isaac&source= Aaron+koller+and+Daniel+Tesadik+Iran+and+Israel+and+the+Jews> p:234 access date 25 March 2024
- URL7: <https://www.bridgemanimages.com/e> access date 25 March 2024
- URL8: <https://www.kedem-auctions.com/en/content/persian-jewish-carpet-%E2%80%93-shiviti-tablets-law-and-elijah-prophet-%E2%80%93-iran-1960s> 13
- URL9: <https://www.jozan.net/oriental-rugs-textiles/jewish-rugs/> 15
- URL10: <https://www.royaltyrugs.com/hand-woven-detail.php?pid=650&size=98> 19
- URL11: <https://sepandarmaz.ir/%D8%A7%D9%81%D8%B3%D8%7%D9%86%D9%87%D9%85%D23>
- URL12: <https://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2012/judaica-n08922/lot.102.html> 22

- بورکهارت، تیتوس (۱۳۸۷). *مبانی هنر اسلامی*، ترجمه امیر نصری، تهران، حقیقت.
- جوادی، شهره (۱۳۹۷). اماکن مقدس با پیشینه نیایشگاه مهر، *هنر و تمدن شرق*، ش ۱۹، ۱۵-۱۰.
- حیدری، حسین، فلاحیان وادقانی، علی (۱۳۹۳). بررسی و تحلیل دو نظریه درباره پیشینه یهودیان کاشان در تاریخ ایران. *تاریخ و تمدن اسلامی*، ش ۱۹، ۸۵-۵۹.
- سفر پیدایش* (نخستین کتاب از تورات)، فصل‌های ۴ و ۱۱.
- سفر خروج* (آخرین کتاب تورات)، فصل ۷.
- سفر خروج* (دومین کتاب از تورات)، فصل ۷.
- شیمل، آنه ماری (۱۳۹۳). *راز اعداد*، ترجمه فاطمه توفیقی، قم، دانشگاه ادیان و مذاهب.
- قملاقی، فائزه، زکریایی کرمانی، ایمان و مهدی کشاورز افشار (۱۳۹۸). تحلیل گفتمانی تأثیرات فرهنگ دینی در فرش اهدایی ناصرالدین شاه به پزشک یهودی دربار ایران، *گلجام*، ش ۳۶، ۱۰۵-۸۶.
- کتاب یوشع* (ششمین کتاب تنخ و یکی از بخش‌های کهن انجیل)، فصل ۷.
- نیکوئی، آزاده، مهرانگیز مظاهری تهرانی (۱۳۹۵). مطالعه تطبیقی نقش سیاست در هنر دو سده اخیر ایران و فلسطین اشغالی، *گلجام*، ش ۳۰، ۴۵-۲۳.
- ورمازرن، مارتین (۱۳۷۲). *آیین میترا*، ترجمه بزرگ نادرزاده، تهران: چشمه.
- یعقوبزاده، آزاده، محمدزاده، مهدی (۱۴۰۰)، خوانش شمایل شناسانه قالی تصویری کلیمی، موزه (Beth Tzedek)، جلوه هنر، ۱۴ (۳)، ۹۷-۸۵.
- کشاورز افشار، مهدی، سامانیان، صمد، (۱۳۸۶)، تحلیل شمایل شناسانه قالیچه تصویری حضرت مریم (س) و حضرت مسیح (ع)، *گلجام*، ۸، ۱۰۶-۹۱.

References

- Arbabii, B.; Ghamlaghi, F. (20121), Intertextual Study of the Rug Depicting the Story of Solomon and the Queen of Sheba, *Rahpouye Honarhay Sanaii (Journal of Islamic Art and Handicraft)*, No. 1, pp. 7-17.
- Bani Asad, Z.; Lajvardi, F.; Pazouki, Sh., Haj-Ebrahimi, T. (2020). Symbolism of the Menorah, the Seven-Branches Lampstand of Judaism. *Journal of Art and Civilization of the Orient (Honar va Tamadon-e Shargh)*, No. 27, pp. 21-37.
- Book of Genesis* (the first book of the Torah), Chapters 4 and 11.
- Book of Exodus* (the last book of the Torah), Chapter 7.
- Book of Exodus* (the second book of the Torah), Chapter 7.
- Book of the Zohar or Sefer HaZohar*. (2004). published by Yeshivat Kol Yehuda; Director Rav Berg.
- Book of Joshua* (the sixth book of the Tanakh and one of the ancient sections of the Bible), Chapter 7.
- Burckhardt, T. (2008). *Principles of Islamic Art*, translated by Amir Nasri, Tehran: Haghighat.
- Gilbert, M. (2003). *The Routledge Atlas of Jewish History*. 6th ed. London; New York: Routledge.

Structural and Semantic Analysis of Pictorial Jewish Rugs and Hanging Weavings Known as Torah Crowns (Keter Torah)¹

Mohammad Afrough²

Received: 2024-02-10
Accepted: 2024-06-15

Abstract

The reflection of religious themes and stories that gradually became popular in the carpet weaving system of Iran from the Qajar era, has gradually become one of the significant parts of the iconography system in the design of Iranian carpets and pictorial designs. Among them, we can refer to the subjects taken from the holy books of the Old Testament and the Torah, especially the stories related to the apostles of the Israelites, in the carpets ordered by merchants and donated by influential Jewish people. "Taj-e Torah" is the special hand-woven works of the Jews, which includes selected parts of the sacred texts of the Jews, which are woven into carpets and tapestries with a religious-ritual and propaganda nature, to be installed in the synagogue. It was woven as a gift to special people to introduce Jewish law. This article aims to introduce these symbolic hanging wovens and read and analyze their content from a semantic and symbological perspective. The research question is, what are the hidden and implicit meanings behind the symbolic motifs and decorative arrays of the carpet text? Some of the findings of the research include the following: symbolic elements that have hidden layers of meaning in the crown of the Torah, including crown, angel, altar, palm, vine, sun, lion, pillar, wall of Nadba, Beyt Al-Moghadas (Jerusalem), Kandil, fountain, Star of David, Horse and Chariot, Trumpet (Shofar), each of which refers to a phenomenon or event. In the past, "Taj-e Torah" were woven from wool in the dimensions of carpets, but

¹DOI: 10.22051/jjh.2024.46414.2128

² Associate Professor, Department of Carpet, Faculty of Art, Arak University, Arak, Iran. m-afrough@araku.ac.ir

gradually they were woven from silk in the size of hanging decorations. Their design and formal structure is of pillared altar type with six-frames and mostly fixed pictorial narratives, in some cases, one or two new narratives have replaced the older ones. The contents of the narratives are the spring flowing from the stone with the staff of Moses, the image of Moses and the reading of the tablets of the Ten Commandments, the glorification of the cherubs (angels), and the arrival of people's prayers to the upper world, the Ascension of the Prophet Elijah to the sky, the sacrifice Isaac/Ishmael, the image of Aaron and the seven-branched menorah candlestick. This research is of qualitative and developmental type, descriptive-analytical research method, and library data collection method. The background of the carpets as a native and practical art, since the time of Qajar, and at the same time with the development of cinema, photography, and printing and the popularization of pictorial carpets and symbolic weaving, as a kind of media for subjects, became different. From this point of view, Jewish pictorial carpets were the important manifestations of this movement, which narrated the narratives and stories related to the sacred texts of Jews, the ups and downs of the people of Israel, and the stories of the apostles of this people in the form of images and icons. Therefore, Taj-e Torah carpets and tapestries (Keter Torah) are special examples of Jewish images that were woven and presented with the mentioned purpose. Torah crowns are ritual-decorative hangings with an almost definite and fixed figure and structure, whose content is narratives (generally six) of the themes of the sacred texts of the kilim and the icons of the prophets of Israel. Currently, due to the change in social conditions, attitude and way of life and the dimming of the ritual or the way of propagating the rituals and rituals and more importantly the migrations or the death of the ordering Jews, the weaving of Taj-e Torah has stopped and since their topics and content are specific and related to a specific religious class, it is difficult to access them. Therefore, by searching on reliable sites, access to twelve samples (six carpets and six woven panels) of them was possible. In this research, with the aim of semantic and aesthetic reading and discovering the symbolic meanings of their roles and paintings, they will be studied, examined, and analyzed in form and content. The Jewish people or the followers of Prophet Moses, who are also known as Kalimis in Iran, entered Iran from the distant past and settled in different areas, especially Kashan. "For several centuries, Kashan provided the most favorable environment for their coexistence and growth compared to other parts of Iran and the world. The conditions are so favorable that some Jews have called Kashan a small Jerusalem or a galaxy of Jewish scholars and writers" (Heydari & Falahian Vadaghani, 2013, 59). Trade and commerce have always been some of their most important professions; In such a way that in various professions and occupations, the biggest merchants were Jews. From the distant past, the art-craft of hand-woven carpets has always been considered one of the most important business areas of the Kalimis in Iran, so that "according to the atlas prepared from Jewish history, their traders from the century 6th BC, they started trading in Iran, and carpets gradually became one of their important commercial goods. As Shushtar was the center of carpet trade in 548 AH" (Gilbert, 2003, 11). Benyamin Todolai, a traveler and a Spanish Jewish rabbi, has collected useful and valuable information about the Jews of Iran. During his many trips to different countries, including the Middle East and North Africa, he studied the situation of the Jewish population and wrote in his narratives: At the end of the second century AD, most of the production and weaving of Iranian carpets was the result of the work of the Jewish population who lived in Hamadan, Isfahan, and Shiraz. Also, according to another of his contemporaries, the Jewish population of Shushtar (ancient Susa),

which was approximately fifteen thousand Jews, was practically in charge of the trade of carpets in this region. Based on the examples in museums and authentic collections, the subject and theme of Jewish carpets and rugs, which are without exception considered to be pictorial type, include religious and ritual subjects. Subjects related to religious, moral, and Sharia narratives and excerpts from the lives and events of the messengers of the Israelites such as Noah, Abraham, Jacob, Yusuf, Suleiman, and Moses, signs and symbolic roles, events related to the Jewish people, and the Torah. These rugs are woven to introduce, promote, and remind the place of religion and the moral and ruling concepts mentioned in it. Kashan, Tabriz, Kerman, Isfahan, and Qom are prominent cities in the weaving of Jewish carpets. Although these carpets were woven in the past, nowadays their text and content are woven in the form of small-sized panels, mainly with silk. The types of carpets, rugs, and pictorial and narrative woven hangings of Kalimis, were woven in abundance in the cities of Kashan, Tabriz, Kerman, and Isfahan in the 19th century and during the Qajar and Pahlavi eras. There are special and relatively common examples with a religious-ritual function, in rectangular and mostly square shapes and in various dimensions and sizes, such as panels, backs, half cubits, two cubits, and rugs, which have figures and the physical structure and often the content are the same. However, the designer, according to his taste and creativity, may make changes in the type of patterning, composition and arrangement, dimensions and number of motifs, as well as coloring and the use of various colors. These hanging woven are known as "Taj-e Torah" or "Keter Torah" among Kalimis. From a lexical point of view, the phrase "Taj-e Torah" is used due to the presence of the crown above and in the middle of the hand-woven and considering that the hand-woven theme is part of the content of the Torah book and its teachings. The Taj-e Torahs is a woven or ritual-ornamental figure specific to the Kalimis, the subject of which was selected parts of the Torah. The designer used to paint and embellish the surrounding subjects. In the old examples, the surrounding of the woven is decorated with ornamental hangings or bouquets. In the past, the Taj-e Torah was woven in large dimensions (carpets) and later, especially in the middle of the last century, in smaller dimensions and sizes (panels). Also, the types of "Carpets" were made of wool and were often woven in Kashan and the types of "Panels" were made of silk, and the cities of Tabriz and Qom have silk products. Like other Jewish carpets, they are of a religious, ritual, and commemorative type to promote and remind some of the narratives and historical angles of the Old Testament, the Torah, the Jewish religion, and the apostles of the Israelites. The Taj-e Torahs were offered and woven to be installed in synagogues and temples or hung in houses by orders of merchants or religious and cultural dignitaries.

Keywords: Judaism, Carpet, Religion, Torah Crown